

keuze is, dat het een rijkdom én een vloek tegelijkertijd is en zal blijven, zoals het mens-zijn zelf. Hen is zoveel niet verteld, zoveel niet *meer* verteld omdat we met z'n allen dat vertellen hebben opgegeven. Hen is alleen gezegd, nee, hen heeft men alleen laten voelen dat ze *slecht* zijn, onverdraagzaam, dat ze naar domme televisieprogramma's kijken, dat ze zich alleen maar onveilig *voelen*.

Mensen met moreel gelijk in de kwestie van extreem-rechts hebben verleerd om met die mensen te praten. We zijn verschrikkelijk asociaal geworden, terwijl we net menen dat we met onze strategieën tegen extreem-rechts de sociale zaak dienen. Sinds tien jaar en langer komen die kiezers uiteindelijk nog maar twee soorten medemensen tegen: zij die hen naar de mond praten en hun muur bewust vergroten (de neofascisten in maatpak, inderdaad) en zij die hen stigmatiseren en hun muur onbewust vergroten. Het ware cordon dat bij elke stembusslag de zwarte vlek groter maakt en het politieke cordon meer onder druk stelt; het ware cordon dat in de feiten in stand wordt gehouden is dat van de onwetendheid. Het zorgt voor een versterking van de sociale uitsluiting, en dat houdt culturele uitsluiting in. Het politieke cordon moet niet ter discussie worden gesteld, het is duidelijk en objectief juist gedefinieerd. Het primaire cordon van het isolement door onwetendheid, versterkt door de stigmatisering en non-communicatie, moet worden doorbroken. En dat is de natuurlijke sociale plicht van elke mens ten aanzien van zijn medemens.

We moeten onze handen écht vuil maken. Het sociale heruitvinden. We moeten in alle bescheidenheid ongedwongen het gesprek aangaan en vanuit ons niet geëtaled moreel gelijk luisteren en praten waar de gelegenheid zich maar aandient (honderdduizenden kiezers, ze zitten overal). We moeten ons in de samenleving begeven niet als Zendeling van de sociaal-economische, politieke en culturele elite – dat *zijn* we, of we dat nu graag horen of niet –, maar als naakte medemens. Dit mag zweverig klinken, maar het is moeilijker, complexer, alledaagser en vooral efficiënter dan het geheel van strategieën tegen extreem-rechts sinds 1991. Het is veel prettiger om onder wettenden te praten over de gevaren van extreem-rechts dan om met een kiezer van die partij op een normale menselijke manier te communiceren. Geen pamflet, geen beginselverklaring, geen hoogmis van beledend verdraagzaamheid (de *Hand in Hand*-betogingen) zal ooit kunnen bereiken wat deze al te lang verwaarloosde sociale plicht uiteindelijk zal moeten doen. Het is de enige weg. Het is een aanpak die geen label draagt, maar die een complex is van vele

foto: Tim Dirven

kleine hefboompjes. Je hoeft zelfs niet te *denken*: dit doe ik om extreem-rechts te bekampen. Je moet een goed stedelijk beleid voeren omdat je een goed stedelijk beleid moet hebben, niet om minder mensen Blok te laten stemmen. Een gemeente of een wijkcomité moeten hoorzittingen organiseren omdat ze met de bevolking willen praten over een mobiliteitsplan, een centrum voor asielzoekers, een gemeentelijke belasting, etc. Dat ze daarmee sociale, culturele en politieke uitsluiting verminderen, en daardoor ook misschien extreem-rechtse stemmen beperken, is een uitvloeisel, een consequentie. Niemand moet er zich laten op voorstaan dat hij een goede daad voor de democratie verricht, alleen het resultaat telt.

Wat we nodig hebben, kortom, is populisme in de eigenlijke zin van het woord. Het is in deze bescheiden maar grootse aanpak dat media als *Topradio* of *Dag Allemaal* een belangrijke functie kunnen hebben. Uitgerekend die media waar intellectuele en culturele kringen op neerkijken, dezelfde kringen die verantwoordelijk zijn voor tien jaar strategieën tegen extreem-rechts. Maar ook deze media moeten geen journalistiek willen bedrijven 'ter bestrijding van extreem-rechts'. Dat laatste kan het uitvloeisel zijn van hun nieuwsgierigheid en kunde om complexe verhalen verstaanbaar te maken, om te luisteren en te praten, bruggen van verstandhouding en begrip te herstellen tussen burgers en maatschappelijk verantwoordelijken, de politieke medemens op de eerste plaats. Die 600.000 Vlamingen en meer moeten opnieuw antennes tegenkomen waar ze gaan

en staan. Ze moeten opnieuw aangesproken worden, nieuwsgierig gemaakt, betrokken worden.

Laat het culturele veld zich ook bezighouden met de complexe mens. Het is, dachten wij, zijn enige taak. Het is ook zijn beste engagement. Het is ook de enige weg om inherent bij te dragen tot de strijd tegen extreem-rechts. Het moet zich niet het hoofd breken over de politieke context van extreem-rechts: het is goed dat het dat doet, zoals in *Vuile handen*, omwille van de studie en de kennis, maar het kan haar energie voor dezelfde doeleinden (de ondertitel luidt nu eenmaal: *Strategieën tegen extreem-rechts in het culturele veld*) beter investeren in zijn eigenlijke taak. Het doet daarmee meer voor zichzelf en voor het stelpen van de bron die wel eens in een Vlaams Vitroles zou kunnen uitmonden. Laat schrijvers en toneelmakers vooral niet opnieuw vervallen in de karikatuur van de geëngageerde kunst uit pre-postmoderne tijden. Laat de kunstenaar mee het cordon van de naakte mens doorbreken, in alle bescheidenheid. 'Het is doorgaans gevaarlijk iemand die onze vaste waarheden verwerpt gek te verklaren, het is beter te trachten hem te doorgronden.' (Gerard Walschap) Dat is kunst. Geen luxe, maar een plicht. Nadenken over strategieën tegen extreem-rechts en tegen het geplebisciteerd politiek personeel van het Vlaams Blok wordt met de dag en met elke verkiezing almaar nuttelozer. Want het wordt zo verschrikkelijk laat.